Fryderyka II. Króla pruskiego: Poranki albo nauki Synowcowi dane.

w Chociymie (sic) 1782.

PORANKI.

PORANKI
KROLA IMCI PRUSKIEGO
ALBO
NAUKI SYNOWCOWI DANE.

w Choczymie 1782.

Do Czytelnika.

Poranki Polską wydane mową, z tym większym ukontentowaniem Publicznosc przyimie; im bardziey o Wielkosci samego ich Autora iest przekonana. Pan ten z swietnemi przymiotami Monarchy, wysokie Mędrcy talenta połączywszy, nie tylko swym rządem, ale y rozumem w potomne słynąc będzie wieki. Dzieła od niego w nayważnieyszych powydawane materyach rownie trwałemi będą dla niego Kolosami, iako i wielkie iuż pokoiu, iuż woyny sprawy. Pierwsze swiat teraznieyszy i potomny nauczac, i oswiecac, drugie zadziwiac zawsze będą. Dlaczego Kiedysame Autora imię nayskuteczniey czytelnikow do siebie pociągnąc potrafi, zalecenie na mało albo na nic niebyło by przydatne. To iedno smiem mowic, iż rozważnie y rozsądnie czytaiący, i wiele się nauczyc, i nie bez pożytku zabavic może.

Pierwſzy Poranek.

Nauka I.

O Początkach Domu naſzego.

Pod czas naywiękſzych zamieſzań i zawichrzeń widziano, iako w poſrzod dzikich Narodow, nowe, i nieograniczone panowąnie ſwoy wzięło początek.

Panowie lenni rożnych Kraiow zrzucali z ſiebie iarzmo, i w prędce tyle ſił nabywali, iż Monarchom ſwoim, od ktorych im Rządy pod pewnemi dane były warunkami, ſtali się ſtraſznemi; wiele powymyſlali pozorow, i mało niby z początku chcąc ſobie przywłaſzczyc, całe zagarnęli i opanowali kraie.

Tym całe ſpoſobem, i innych bardzo wielu walecznych mężow, naywiękſzych i naypotężnieyſzych Państw fundamenta założyli; owſzem gdybyśmy w rzecz według ſłuſzności wchodzic

 chcie-

chcieli, przyznacby nam przyſzło, iż wſzyscy Ceſarze Krolowie, i panuiący Xiążęta winni ſą tym ſmiałym poſtępkom Państwa ſwoie.

Co ſię nas tycze, bez wſzelkiego wątpienia temuż przypadkowi Krolewſtwo naſze przypiſac muſiemy. Widzę Kochany Synowcze, że ſię wſtydem rumieniſz; daruię Ci ten raz, ale ſtrzeż ſię napotym w podobnych okolicznosciach wſtydliwym pokazac ſię dziecięciem, i wiedz, iż chcąc zdobyc Panſtwo iakie, brac trzeba w ten czas gdy można, i że w tey mierze nikt żadney niepopełnia nigdy nieſprawiedliwosci, chyba że oddac y powrocic, co wziął, ieſt przymuſzony.

Pierwſzy z Przodkow naſzych, ktory ſobie prawo nad nieograniczonym, co był mu powierzony, kraiem przywłaſzczył, był Tavillon z Domu *Hohenzollern*. Trzynaſty z Potomkow Jego był Burgrabim Niernberſkim. Dwudzieſty piąty Elektorem Brandeburſkim a trzydzieſty ſiodmy Krolem Pruſkim. Naſz zatym Dom rownie iak inne, miał zaraz z początku ſwych Achilleſow, ſwych Cyceronow, Neſtorow, miał mądre Panie, miał Macochy, i nieznosne przekupne niewiaſty. Nie mało też ſię ſłuſznoscią powiękſzył, co częſto w ſzczęſliwych i mocnych Xiążętach poſtrzegamy.

Bo potomkowie naſi iuż zawieraniem pokrewienſtwa, i przymierzow, iuż ſiłą własną i obroną

ną wzmacniali śię. Od Tavillona aż do Elektora Wielkiego we wſzyſtkim wzroſt bralismy.

Rachuiemy na pięndzieſiąt Kiążąt Niemieckich, ktorzy nam wniczym nieuſtępowali, i żeby ſzczerą wyznac prawdę, bylismy tylko małą gałązką Kwitnącego Panſtwa Niemieckiego. Wilelm Wielki ſwemi Rycierſkiemi dziełami inſzych przeſzedł, a nakoniec w Roku 1701. (wſzak to czas wprawdzie tak Krotki, iż nie potrzeba daleko nazad śię oglądac) Dziad moy przez ſwoię ambicyą wymogł, iż mu wziąsc Koronę nie zabroniono. Od tego więc czaſu możemy ugruntowane tu naſze dziedzictwo wywodzic, ponieważ na tym iuż ſtanęlismy ſtopniu, iż ſobie iak Krolowie poſtępowac, i rowno-ważnosc między wſzyſtkiemi ſwiata Mocarſtwami utrzymywac możemy.

Gdybysmy w Cnoty naſzych Przodkow wchodzic chcieli, nad ſłonce było by rzeczą iasnieyſzą iż wzroſt, y rozſzerzenie Domu naſzego, bynaymniey z tego zrzodła nie wzięły zaśilenia; bo wiele z naſzych Xiążąt zle i przewrotnie ſobie poſtępowali; a zatym tylko zdarzonym przypadkom wdzięcznosc miec powinnismy i okolicznosciom, ktore intereſom naſzym bardzo dobrze wygodziły. Uważay tylko, a łatwo poſtrzeżeſz, że pierwſza Krolewſka naſza Korona na dumney nader, i płochey głowie poſiała, garbate, i krzywe ciało przyozdobiła. Widzę iuż

moy Kochany Synowcze, że Cię ieſzcze wzglę-
dem początku naſzego w niepewnosci utrzymuię.
Niektorzy twierdzą, iż Hrabia ten *Hohenzollern* z Domem wyſokim i familią był zaſzczycony; niech to będzie iak chce, ale to pewna, że nikt mniey nad niego kraiow nie wſkorał. Nakoniec mogę Cię upewnic, iż iuż od długiego czaſu beſpiecznemi ieſteſmy dziedzicami, przeſtawaymy tedy na tym, i tego śię trzymaymy.

Nauka II.

O położeniu mego Krolewſtwa.

Co do tego przypiſac ſobie nie mogę, abym był ſzczęſliwym, ale żebyś śię w tey mierze lepiey przekonał, rzuc tylko okiem na Mappę, a obaczyſz, iż więkſza częsc Panſtwa mego tak ieſt podzielona, że iedna drugiey na pomocy byc niemoże.

Niemam znaczney ſrzodkiem Panſtwa mego rzeki, niektore go tylko około granic okrążaią, a ledwie co wewnątrz płynie.

Nauka III.

O żyżnosci Kraiow moich.

Jedna z trzech częsci co ieſt więkſza, leży w powie trzu zimnym, druga pełna laſow, rzek, i bachniſk, trzecią ieſt wprawdzie w uprawieniu,

ale

ale nie rodzi ani wina, ani oleiu, ani drzew mormowych. Wszystkie owoce i iarzyny wielką pracą śię zasiwaią, y zaszczepiaią, ale mało bardzo albo doskonałosci swoiey przychodzą, albo pożytku przynoszą. Mam tylko niektore Kawały, gdzie pszenica i żyto nieiaką maią cenę.

Nauka IV.

O obyczaiach Obywatelow.

O tym własciwie niemogę nic pewnego powiedziec, ani prawdziwego twierdzic; bo Krolewstwo moie zroźnych Kawałow złożone iest. Cokolwiek iednak o tym ogolnie śię przytoczyc może, iest to: że moi poddani są żwawi, wtrudach cierpliwi, i w guscie niestateczni; lecz w piciu przebieraią miarę, nielitosciwi trwoniciele swego maiątku, w usłudze swey ku mnie niewolnicy, miłosnicy bez wyboru i smaku, przykrzy, małżonkowie oziębli, co wedle mnie wielkim iest głupstwem, biegli w Prawach, mniey swiadomi Filozofii, a ieszcze daleko mniey Krasomowstwa i Wierszopisowstwa. Wstroiu są niewymyslni, y owszem nad to prosci, i za dosyc pięknie ubranych śię sądzą: gdy maią worek na włosy, Kapelusz duży, boty aż pod pas długie, trzcinkę suknię Krotką, a Kamizelkę długą.

Co śię tycze niewiast lubią byc tłustemi, wiel-

kieyſą łagodnosci, w goſpodarſtwie leniwe, i ſmał-
żonkom ſwoim iako tako wierne.

Panny zas pozwalaią ſobie życ według mo-
dy; a ia wielce z tego kontent ieſtem, że w moich
Pamiętnikach ſtarałem się ſłabosci ich dogadzac,
i nawet mieyſcami one wymawiac. Trzeba płci
ſtworzenia tego dogadzac, i przyrodzonym ro-
ſtropnie dopomodz ſkłonnosciom, aby ſnadz ſa-
me chytrych nie zażyły fortelow, i beſpieczeńſtw
ſobie w ſwey woli niezrobiły; co dla Panſtwa
każdego wielką ieſt krzywdą. Zeby zas w tym
pewnieyſzy był ſkutek, ſtaram się zawſze na o-
woc ich miłosci miec moie względy, i ieżeli ſwoy
początek winien officierowi ktoremu, czynię też
go Chorążym, albo Officierem, a to ieſzcze przed
czaſem.

Drugi Poranek.

Nauka o Religii.

Religia ieſt Panſtwu Każdemu nieuchronnie
potrzebna; ieſt bowiem prawidłem ktorego
żaden zaprzec niemoże, i Krol ten bardzo niero-
ſtropnie ſobie poſtępuie, ktory pozwala żeby pod-
danni Jego na zle iey zażywali; lecz i to Mądrosc
Krola nie zaleca, ieżeli ſam temu wyſtępkowi pod-
lega. Słuchay mnie z pilnoscią moy Kochany
Synowcze Niemaſz niczego, coby bardziey ro-
zum i ſerce trapiło, iak Religia, ponieważ się
nig-

nigdy z naszemi interesami, z wielkiemi politycznemi zamysłami nie zgadza, ktoremi Monarcha zatrudziac się musi. Chcąc się bac we wszystkim Boga albo piekła, trzeba by zostac Kapucynem; ieżeli przychodni do tego, żeby sobie pomyslną chwilę ku pożytkowi swemu obrocic, dla przywłaszczenia sobie iakiego Kraiu, zaraz się pokazuią milionami diabli, ktorzy go w swoiey maią opiece i bronią. Jestesmy tak boiazliwego przyrodzenia iż wierzymy, iakobysmy przez to niesprawiedliwosc popełniali, a zatym sami sobie zdaiemy się wyznaczac Kary, według wymiaru bezprawiow naszych. Jeżeli z Państwem iakim w zgodę wchodziemy, a przypomniemy sobie iż iestesmy Chrzescianami, zapewne szkodowac przez to, i dac się oszukac musiemy. Ze woyna sama w sobie nic niema złego rzecz niewątpliwa, ale i to prawda że iest rzemiosłem, w w ktorym delikatnosc, dotkliwosc, zgryzota wiele niedobrego znayduie. Przecież ktory acz poczciwy człowiek wdawał by się w woynę? gdyby niemiał mocy pozwolenia wolnosci plondrowania, rabowania, palenia i wycinania?

Nie mowię ani twierdzę tutay, iakoby kto niezbożnosci popełniac, albo w tym zostawac błędzie powinien, iż Boga niemasz, lecz urzędu i godnosci tylko zawsze przestrzegac potrzeba, ktorą kto na sobie nosi.

Wszyscy Papieże chociaż powszechnych zdawali

wali śię trzymac prawideł, do wzrostu i powiękſzenia ſwego własną ſwoię mieli Religią. Byłoby to oſtatnim ſzalenſtwem, gdyby Monarcha przeſtawał na tych dochodach ktore mu ułożone na poddanych podatki przynoſzą. W tym więc ze wſzyſtkich ten naylepſzy ieſt ſrzodek; żeby mniemanym natchnieniom Boſkim i obiawieniom nie dac nazbyt w Panſtwie ſwoim rozſzerzac śię, i naypięknieyſzey w ſwiecie rownoważnosci Religii przeſtrzegac.

Wierz mi moy Kochany Synowcze, że i ſwięta Matka także ſwoie niektore miała dziwactwa, iako wſzysey inny ludzie. Staray śię w tym punkcie prawdziwym byc Filozofem, a doſwiadczyſz, że w Panſtwie Twoim z tey przyczyny nigdy śię znaczne iakię rozrożnienia i niesnaſki nie otworzą; bo oboiętnosc tylko Monarchow i Miniſtrow daie początek niezgodom umysłow. Gruntowną Ktorą Ci w tey mierze dac mam uwagę, ieſt ta: że Twoi Przodkowie nayroſtropnieyſzym w tym ſobie poſtępowali ſpoſobem: wprowadzili bowiem Reformowanych, i oprocz tego że śię znacznie, ztąd zbogacili, imię otrzymali Apoſtołow. Ta odmianna bez wątpliwosci była wtey matery nayrozumnieyſzą; lecz gdy w terazznieyſzych czaſach niemożna iuż niczego pozyſkac, i niebeſpieczna by była w ſlady ich w ſtępowac, wſzelką tylko trzeba śię rządzic przezornoscią. Pamiętay dobrze o tym prawidle moy Kochany Synowcze, i mow zawſze

iako

iako ia: iż w Panſtwie moim Boga czciemy, iak ſię komu podoba, i że - - - - iakto może. W tey mierze ieżeli naymnieyſze poſobie pokażeſz niedbalſtwo, wſzyſtko w Panſtwie Twoim zamieſza ſię i zginie. Patrz dlaczego między memi poddannemi tyle ſię znayduie Sekt; na iednym mieyscu ſię Reformowani, poſiadaiący wſzyſtkie godnosci i Urzędy; na inſzym Lutrzy toż ſame maią pierwſzenſtwo; inſze znowu ſą o kolice w ktorych Katolicy Zwierzehnosc tak dalece moią, iż Krol niemoże więcey nad dwoch Proteſtańſkich Deputatow im przyłączyc.

Co ſię tycze żydow, ci w rzeczy ſamey ſą to ubożuchne diabły, i każdy ſprawiedliwie wyznaie gdy mowi; iż ſwoię tutay bytnosc bardzo drogo zapłacic muſzą, z tym wſzyſtkim nikt od nich tylko głupi oſzukany bywa. Jako Przodkowie naſi w dziewiątym wieku wyznali ſię byc Chrzescianami dla przypodobania ſię Ceſarzom; w piętnaſtym Lutrami dla zabierania dobr Koscielnych; w ſzeſtnaſtym Reformowanemi dla uięcia ſobie Hollendrow względem naſtępſtwa na Xięſtwo kliwii; tak i my teraz we wſzyſtkim ich naſladowcami pokazac ſię muſiemy dla zachowania w Panſtwie naſzym pokoiu.

Ociec moy inakſzy ieſzcze był uczynił układ, ale mu ſię nie udał. Chciał bowiem żeby Prezydent Lamm napiſał Xiążeczkę, w ktoreyby poddał ſpoſob złączenia tych trzech Sękt w iedną

dną. Prezydent ten bardzo zle mowił o Papieżach: Swiętego Jozefa udawał za prostaka, psa świętego Rocha przez szyderstwo targał za uszy, świnie świętego Antoniego za ogon szarpał, nie wierzył o czystosci Zuzanny, świętego Bernarda i Dominika miał za podchlebcow, świętego Francishka Salezyusza wyrusżał z liczby świętych. Za żart poczytał i za baykę iedenascie tysięcy Panien, iako i świętych Męczennikow Japponskich. Co zas do taiemnic, mawiałże ie niepotrzeba tłumaczyc co do litery, ale iak komu lepiey przypada do uszu. Względem Lutrow miał takowy zamiar, iż chciał żeby Katolicy nieiako dworowi Papieskiemu nie dotrzymywali wiernosci; lecz domagał się y przeciwnie od Lutrow, żeby nie tak bardzo szpierali i głęboko wchodzyli w nauki swoie sciągaiące się do Religii, twierdząc, że uprzątnowszy niektore rożnice nie iednostaynego rozumienia i tłumaczen niezgodnych, nieuchybnie iedno z drugim ziednoczone i scisle spoione byc może; bo mniemał iż Kalwini trudnicy do tego się nakłonią, gdy sobie większe prawo do posiadania Urzędow przypisuią niż Lutrzy. Mimo iednak tego wszystkiego podał srzodek ktory się na tym zasadzał: żeby przy pożywaniu wieczerzy Panskiey nie pokładali wiarę i ufnosci tylko w Bogu. Czczenie swiętych wiedział byc wnadzwyczaynym poważeniu u pospolstwa tak dalece, iż nie wątpił aby Każdy Rolnik niemiał swego szczegulnego świętego. Mnichow on swoim układem za ciężar kraiowi nieznosny osądził,

dził, i dał im imię owych to dobrych przyiacioł, co niemałe podatki na obywatelow wkładaią. Xiężom swieckim na mieysce żon gospodyn pozwalał; co z początku wielki sprawiło rozruch, ponieważ te dobre kobiety to sobie miały za urazę. i obawiały się popełnic swiętokradztwa, przez przybliżanie się do ich taiemnic.

Ggdyby więc to ziednoczenie się było udało, wszystkiemi siłami był bym się starał żeby było utrzymane. Ile do mnie słuchay iak sobie w tey mierze postępuię: przeciwko wszystkiemu co się w Krolewstwie moim pisze, i co niektore złe zwyczaie dla pobłażania onym i bezkarnosci uczyniły, wielki mam wstręt i nienawisc, i naymnieyszey nie zaniedbuię sposobnosci do odkrycia dumnych zamysłow Dworu Papieskiego, Xięży, i wszelkich Duchownych osob, a tak powoli poddani moi nauczą się mysleć po moiemu, Gdy zas do tego podda się pora, będę szukał rozumnego y wymownego męża, ktoryby o tym iawnie kazania miewał.

Z początku się pokażę iakobym tego scierpieć niechciał, i będę go na pozor przesladował, potym powoli stanę się obroncą, i sam prawidła iego z wielką przymę gorliwoscią; a prawdę wyznaiąc iuż się to i stało Voltaire ułożył przedmowę, w ktorey dowodzi potrzebę porzucenia wszystkiego, co się sciąga do Religii, ponieważ względem niey w naymnieyszym punkcie ieszcze

nie-

niema zgody. Wyobraża głowę każdey Sekty tak żywo i dobrze, iż się wszystko zdaie być samą prawdą; wszystkie sekretne postępki Papieżow, Biskupow, i Xięży na ich ohydę wyiawił i gdzie co mogł poprzydawał, co dzieła iego osobliwszą iest ozdobą i zaletą; wszystko to tak do kładnym i naturalnym pisania sposobem wyraził, iż ani czasu potrzeba, aby czynieniem uwag zastanawiac się; a iako Krasomowca naywybornieyszy naywiększą sobie iedna wiarę,gdy wszystkim wątpliwosciom zabiega. Alambert i Maupercyusz to ułożenie do zupełnego swego Kształtu przyprowadzili, i wszystko z taką przezornoscią i rostropnoscią ułozyli, iż się zdaie iak gdyby pierwiey sobie samym wszystko iasnie dowodzic, niż inszych o tym przekonac chcieli. Rousseau iuż pracuie przez lat cztery, żeby wszystkim zarzutom zagrodził. Ja się iuż przedwczesnie radoscią rozpływam, iż będę mogł poskramiac owe Duchy, ktore nam sprzeciwiac się odważą. Już przeszło pięćdziesiąt Propozycyi na przeciw stronom nie przyiaznym, i przynaymniey trzydziesci uwag nad każdą częscią Pisma swiętego są wygotowane, a więcey się ieszcze zatrudnia dowodźic, iż wszystko wco teraz wierzymy, iest szczerym marzeniem; iż nigdy raiu ziemskiego niebyło, i że to iest uymowac Bogu godnosci, mowic: że na podobienstwo swoie nierządnego i nikczemnego człowieka, za naydoskonalsze stworzenie swoie, rozwiozłym i swawolnym go stwyrzył. Trochę daley dodaię; iż nie innego

swiesc

zwiesc niemogło Ewy, tylko długosc ogona węża; i ten ci to przypadek straszny w imaginacyi nieporządek sprawuie i pomieszanie. Pan Margrabia Argens i Formay ułożyli Propozycyą maiącą się roztrząsac na Zborze Biskupow; na tym ia mam prezydowac, lecz bez tey pretensyi, aby mi Duch święty o włos więcey niż inszym miał użyczyc natchnienia i oswiecenia. Na ten Zbor ieden z Przełożonych Każdey osobno Religii, i czterech Deputatow z Każdey Prowincyi stawic się maią wszyscy insi Xięża, Mnichy, a w ogolnosci wszyscy sługi Koscielni, iako do ktorych rzecz naybardziey należy, będą oddaleni; a żeby się zdawało iż Duch święty prawdziwie iest Rządcą tego Zboru, tedy iednomyslnie wszystko według rozumu przyrodzonego będzie ułożone.

Trzeci Poranek.

Nauka o Sprawiedliwosci.

Winnismy poddannym naszym sprawiedliwosc, iako oni nam posłuszenstwo, to iest rzeczą od wiekow iuż żadney niepodlegaiącą wątpliwosci. Lecz trzeba się miec na wielkiey ostrożnosci, żebysmy i sami iey karę na siebie

nie ściągali. Wystawmy ią sobie iako nieszczęśliwego Karola na Teatr sądu wyprowadziła. Nie iestem ia tak chciwy sławy, żebym twierdził, iż żadnych w Panstwie moim niema ustaw, ktoreby dla swey zdrożności mnie samemu nie były przykremi, i toc to iest: co mi iedynie było pobudką, żem nowe dzieło praw wydał.

Wiem żem bardzo często tę Boginią od moiey rady oddalił, bo się iey oczow obawiam, ponieważ ona bardzo zna dobrze, iako swemi wagami słuszny między pospolstwem czynic trzeba podział; lecz i to z doswiadczenia wiem, że nayprzebiegleysi Monarchowie zadosyc czyniący swoiey chciwosci, nakształt Bogow czczeni bywaią. Naywiększa częsc poddanych moich tego była zdania, iż mnie nieszczęscia poruszaią, ktore zbytnia przenikliwosc w postępkach prawnych za sobą ciągnie, ale wyznaię, i wstyd mnie zdeymuie, żem dalekim był od tego, abym ią chciał był miec przed oczyma, i owszem to wielki zawsze we mnie wzbudzało żal, iż ucisk innych, nie więcey mi ieszcze przyniosł dochodow; bo napisane ustawy względem postępkow prawnych, i wyrażone uszczerbki w zapłaceniu mi podatkow na papierze, umnieyszały pięcią set milionami moie dochody. Niech Cię to słowo Sprawiedliwosc nie zaslepia moy Kochany Synowcze, bo iest rożnych własnosci, rożnie też byc może tłumaczone. Ja go biorę w tym rozumieniu; Sprawiedliwosc iest wyobrażeniem

Bo-

Boſkim, ktoż tedy może tak wyſokiey doſkonałosci doſięgnąc? oddaliwſzy na ſtronę ſwoie interesta i zamyſły Korzyſtania z Każdey rzeczy; azaż nie każdy byłby gotow zupełnie iey zachowac przepiſy? Roz patrz ſię we wſzyſtkich Panſtwach ſwiata, a uważay czyliż we dwoch Krolewſtwach iednakowym ſpoſobem uſkuteczniona bywa? ſłuchay tedy przyczyn pociągaiących ludzi do ſzukania iey, i uważ czyli te z nią ſię zgadzaią. Coż to tedy ieſt oſobliwſzego gdy człowiek ſwoim trybem chce byc ſprawiedliwym? ieżeli oczy moie na wſzyſtkie ſądy Krolewſtwa mego rzuciłem, upatrzyłem zawſze wielkie mnoſtwo oſob prawnych, ktore wſzyſtkie zdawały ſię byc ludzmi poczciwemi, a iednak wielkie ſprawuią podeyrzenie, iż nie ſą iakiemi okazuią ſię. Każdy ſąd ma ſwoy ſzereg ſpraw do ſiebie należących, a ia też mam moy oſobny; dawano na moie rozſądzanie w radzie mey uczynione ſwoie głoſy i Kryſki, na co ia przez ſzpary potrzałem, że taki był zwyczay przedemną; gdym pilnie wſzedł w liczbę oſob prawnych mego Panſtwa, przeląkłem ſię, widząc, że od ſtu lat więcey niż dzieſiąta częsc mieſzkancow kraiu pod znak ich zaciągneła ſię; a potym gdym zrachował, iak wielkich potrzeba wydatkow do wyżywienia tey niezmierney liczby prawnikow, drzałem po całym ciele, poznawſzy iż dzieſiąta częsc dochodow Krolewſtwa mego przez ręce ich przechodzi,

Ale co mnie naybardziey nieſpokoynym czyniło, był beſpieczny y ſtateczny ſpoſob poſtępowania, Duch wolny, a nierozdzielny od ich prywatnych prawideł, ſpoſob delikatny otrzymania ſprawiedliwosci z ſwoiey ſtrony, i oſkarzenie ſwych przeciwnikow pod pozorem nayſurowſzey Sprawiedliwosci. Rozważałem częſtokroc wſzyſtkie ſurowe, ale i oraz ſzalone poſtępki Angielſkiego i Francuſkiego Parlamentu, lecz upewniam przy tym, żem się nie raz Majeſtatu Tronu mego wſtydził. Wpoſrzod tych uwag nieodmiennie u ſiebie ułożyłem, fundamenta tego tak obſzernego budynku podkopac, i umnieyſzeniem tylko, ile można było, dochodow ich, dokazałem czegom żądał. Może się dziwuieſz moy Kochany Synowcze, iż bezbronni ludźie, i ktorzy nigdy inaczey o krolu nie mowią tylko z naygłębſzym uſzanowaniem, ſami iedynie maią byc w ſtanie praw Jemu przepiſywania. Z tey to przyczyny bez wielkiego trudu moc Jego przytamowac mogą; od nich w prawdzie nie trzeba by się żadney ſpodziewac gwałtownosci, ponieważ zawſze znami zwielką uniżonoscią rozmawiaią; lecz poddani naſi daią się ich ſtateczną wymową łudźic, ktora z uſt tych ludzi niby pod pozorem dobra poddanych, i owſzem ſławy nawet naſzey wypływa.

Jak częſto rozważałem, co za ſzkodę przynoſi takie ciało całemu Panſtwu, ktore wyobrażaiąc cały Narod ſtrożem ieſt praw iego? ia ſam tego ie-

ieſtem zdania, iż Krol beſpiecznieyſzy ieſt Korony gdy ią im oddaie, niż dla ſiebie zachowuie; lecz muſiałby to byc człowiek maiętny, i bardzo na dobrych zaſadzaiący śię prawidłach, żeby codziennie poſtępki ſwoie na ſzalę położyc pozwolił.

Jeżeli kto ieſt chciwy ſławy, trzeba tę wadę z ſiebie wyrugowac; ia ſam niczego nie był bym dokazał, gdybym to był czynił ſiłą, podobno mnie byli mieli za ſprawiedliwego Krola, lecz wewnątrz niegodnymby tego imienia mnie oſądzono.

Czwarty Poranek.

Nauka I.

O Polityce.

Jako wſzyscy Ludzie na to iednomyſlnie śię zgodzili, iż rzeczą ieſt podłą i wyſtępną bliźniego oſzukiwac; tak ſzukano ſłowa, ktore by tę rzecz miley i przyiemniey wyrażało, i takie ieſt ſłowo Polityka, ktore do tego wyznaczono. Podobno ſłowo to dla panuiących Monarchow wynalezione,

zione, ponieważ nie ieſt nam przyſtoynie ani pod imieniem ludzi lada iakich ani oſzuſtow iakie rzeczy czynic. Czy śię rzecz tak czy inaczey ma, to iednak moie o Polityce ieſt zdanie. Przez Politykę ia to rozumiem moy Kochany Synowcze, iż zawſze pierwiey drugiego trzeba oſzukac. Ten ieſt prawdziwy ſrzodek wzmocnienia śię, albo przynaymniey zrownania śię z innemi. Bądz pewny iż wſzyſtkie Panſtwa całego ſwiata tego śię trzymaią ſpoſobu. To więc prawidło za fundament położywſzy, nie miey ſobie za złą rzecz innych omamiac i udawac na pozor, iakoby na Ciebie iednego wſzyſtek ſpływał pożytek, lecz chroń śię nagannego u wſzyſtkich błędu, abys tam uchylał śię dobrowolnie, gdzie widziſz iż śię co przeciwko pożytkowi twemu układa. Trzymay śię mocnie w oczach wſzyſtkich tego prawidła: odzieray twego nayblizſzego ſąſiada, to ieſt, odbierz mu wſzyſtkie Tobie ſzkodzenia ſpoſoby.

Własciwie mowiąc, ſłowo to Polityka ſkłada i utrzymuie Panſtwa, i przeto trzeba go, moy Kochany Synowcze, dobrze zrozumiec i iak nayiaſniey poznac. Dlatego podzielemy to ſłowo na Politykę rządu, i na Politykę ſzczegulną. Pierwſza śię zaſadza iedynie na względzie pożytku Krolewſtwa, druga na względzie oſobliwſzego zyſku Monarchy.

Nau-

Nauka II.

O Polityce szczegulney.

Monarcha powinien byc na każde ułożenie się gotowy i zdatny, a zwłaszcza tam gdzie konieczna tego wyciągac będzie potrzeba. Gdym ieszcze byłpod imieniem Xiążęcia, a Tronu nasiępcą, mało co lubiłem żołnierzow, ale przez moię ułomnosc dobre iabłka, dobre wina, i dziesiątą częsc każdey rzeczy brałem według upodobania. Zostawszy Krolem zostałem oraz żołnierzem. Filozofem i Wierszopisem, legałem na gołey słomie, iadłem chleb żołnierski w przytomnosci całego obozu, mało piłem w oczach moich poddanych, i udawałem się pogardzaiącym płcią niewiescią; patrz, iak sobie we wszystkim postępowałem. 16.

Będąc w podruży zawsze bez straży iadę, i iadę dniem i nocą liczba sukien moich iest zawsze bardzo szczupła, ale dobrze dobrana, woz moy podrużny iest bardzo prosty i podły, ale stucznie na rzemieniach zawieszony, wnim tak dobrze spię iak na moim łużku. Mam też względna sposob życia; Lokay, Kucharz, i Cukiernik całym moim są dworem co do Kuchni,

obiad ſam rozporządzam, i z tego niemały mam pożytek, bo znam kray, i zawſze tego tylko ſię domagam co ſam rodzi, czy to będzie zwierzyna, czy ryba, czy mięſo, ſłowem cokolwiek dobrego miec można; nakoniec gdy przybywam do iakiego mieysca, wydaię ſię byc znudzonym, i ludziom tylko w ſtarym moim ſurducie ſię pokazuię, nierozczeſanym, i to ſprawuie częſtokroc oſobliwſze podziwienie. Wſzyſtkim daię Audyencyą wyiąwſzy Xięży i Mnichow, bo ten rodzay Panow iako zwykł zdaleka tylko mowie, tak ich też zokna mego ſłucham; ieden z Paziow przyimuie ich i oſwiadcza im moy ukłon przy drzwiach. Wewſzyſtkim cokolwiek mowię, zdaię ſię iak gdybym oniczym nie myſlał tylko o uſzczęſliwieniu poddanych moich. Rożne czynię pytania do Szlachetnych oſob, mieſzczaninow, rzemieſlnikow, i wgłęboką zniemi zachodzę rozmowę. Wſzakes ty razem zemną Kochany Synowcze owe podchlebne mowy ſłyſzał: przypomni ſobie owego ktory mowił: iż bardzo dobrym byc muſzę, gdy po tak długiey wytrzymaney woynie, ieſzcze ſię zawſze trudzę; pamiętaſz że i o owym, ktory mnie dla tak podłego ſurdutu i małych połmyſkow żałował, ktore na ſtoł poſtawiono; ten dobry człowiek nie muſiał wiedziec, że mi i tak dobrze ſmakowało, i tego zaiſte był zdania, iż niemożna życ, chyba że cała ſzynka, albo cwierc cielęciny na obiad będzie.

Wprzod

Wprzod niżeli muſztrę memu woyſku wyznacznam, i ktoremu Regimentowi onę pozwalam, ſtaram śię imiona wſzyſtkich Officierow i Sierzantow przeczytac, z tych trzech lub czterech pamiętam imiona, razem z imionami połkow w ktorym śię znayduią, iak nayscisley śię wywiaduię o wſzyſtkich złych zwyczaiach wſzczętych między Officierami, i pozwalam wſzyſtkim gmeinom ſwoię przełożyc ſkargę. Gdy więc nadchodzi wyznaczona godzina do muſztry, iadę na mieysce, i zaraz śię widzę otoczonym mnoſtwem gminu, niepozwalam, żeby go rozpędzic albo odpędzic odemnie, i owſzem zaczynam znaybliżſzym, lub ktory naylepiey odpowiadac umie, rozmawiac, iak prędko do Regimentu przybywam, przechodzę wſzyſtkie połki, mowię ze wſzyſtkiemi Kapitanami, gdy zas do owych przychodzę ktorych imiona mam w pamięci, wołam wſzyſtkich Połkownikow i Sierzantow po imieniu, to mi ſprawuie ſławę oſobliwſzey pamięci i uwagi. Widziałes moy Kochany Synowcze, iakom owego Majora upokorzył, ktory ſwemu Połkowi Krotkie rozdał Koſzule, iam tę rzecz tak nakierował, iż ieden z iego ludzi śię oſmielił wyciągnąc Koſzulę z portek.

Gdy Regiment ktory zle śię muſztruie, to mam oſobliwſzy ſpoſob ukarania go, bo przykazuię żeby przez trzynascie dni dłużey od innych w tym cwiczeniu zoſtał, : żadnemu wnim znay-

duiącemu śię Officierowi nie wolno żemną do ſtołu ſiadac. Gdy przeciwnie ktory Regiment dobrze ſwoy popis odprawi, wſzyſtkich Kapitanow i niektorych Połkownikow proſzę z ſobą do ſtołu. Tym ſpoſobem względem muſztry zawſze ſobie poſtępuiąc, znam moie woyſko zgruntu; i znalazłſzy ktorego Officiera ſtatecznego i rozumnie odpowiadaiącego, wpiſuię imie iego w pamiętnik moy Kieſzunkowy, żebym przy zdarzaiącey śię ſpoſobnosci uſługi iego mogł użyc. Dotąd ſwiat cały wierzy, iż mię miłosc ku poddanym moim zachęca, do odwiedzenia, ile razy bycmoże, kraiow moich, ale rozumienie to nie zgadza śię z prawdziwą tego poſtępku przyczyną: ktora ieſt ta: iż to czynic muſzę: a gdy ſtyſzeniy że Panſtwo moie całe naywyżſzey władzy podlega, zatym i na teyże władzy cały Rządu ciężar opiera śię. Gdybym ia kraie moie nie przeiżdżiał, Przełożeni onych moie by mieysce zaſtępowali, i umnieyſzaiąc powoli prawa poſłuſzenſtwa, chwycili by śię obiema rękami praw niepodległosci. Potym iako rozkazy moie ſą pełnomocne i nieograniczone, tak i oſoby mieysce moie zaſtępuiące by ſpoſobem nieograniczoney władzy oneż wykonywały, a zatym gdy część w kraiach moich oſobiscie śię znayduię, poznaię wſzyſtkie wykroczenia i złe zażywauia i tych w obrębach ſwoich utrzymuię, ktoreby ie cokolwiek przeſtąpic, i za nie wykroczyc ſmieli. Do tych i ta ieſzcze niech będzie przyłączona przyczyna, żeby poddani moi byli

prze-

przekonani iż do nich przyiżdżiam dla wysłuchania ich skarg, i zapobieżenia ich nieszczęśliwosciom.

Nauka III.

O Poezyi.

Wszelką przyłożyłem starannosc, zebym sobie poezyą i inszemi Umieiętnosciami sławę u swiata ziednał; iukoż z tey miary szczęśliwszym byłem od Kardinała Richelego; bo swiat, niech będą Bogu dzięki, kładzie mnie w rzędzie sławnych Autorow. Leez między nami tylko mowiąc, rozumni ludzie są przeklętym iakimsis rodzaiem dla swoiey prożnosci. Jest pewny Wierszopis, ktory wolał Krolewstwo moie pożegnac, niż mi dwa tylko pięknych wierszy swoich ustąpic. Ze zas to iest praca, ktora nas od godnych Tronu zatrudnien odciąga, przeto ia nigdy niepisałem wierszy, chyba żem śię nie miał czym innym zatrudniac; a dla większey wygody moiey trzymam zawsze kilka tak mądrych mężow przy dworze moim, ktorzyby mysli moie albo porządnie pisali, alko układali. Widziałes iaką dystynkcyą w ostatniey moiey podruży czyniłem

Pa-

Panu Alambertowi, zawſze zemną doſtołu ſiadywał, nieuſtawnie go pochwałami wynoſiłem, i iakom uważał, pokazałes niechęc temu tak wielkiemu uſzanowaniu. Lecz podobno Ci niewiadomo, że Filozof ten iako Wyrok w Paryżu ſłuchany bywa, o niczym inſzym nierozmawiaiąc, tylko o przymiotach i Cnotach moich, twierdząc wſzędzie, iż wſzyſtkie własnosci prawdziwego Bohatyra i wielkiego Krola poſiadam.

Nakoniec wielce mi ſię podoba, gdy rozumną y przyſtoyną pochwałę o ſobie ſłyſzę, i żebym rzetelną wyznał prawdę, nie trzeba wiele do poruſzenia mnie pochwałami. Wiem że wſzyſtkie moie poſtępki nic przeciwnego za oſobę moię wzbudzic niepowinny. Alambert zas tak był ſłodkim gdy przy mnie ſiedział, iż uſt nigdy nie otworzył, chyba że mi miał co naygruntownieyſzego powiedziec, i nayrozumnieyſzego. Wolter iuż nie był tego umyſłu, dlatego też niemogłem go przy mnie cierpiec.

U Maupercyuſza znalazłem ſzacunek, ale prawdę wyznaiąc, obawiałem ſię go, ponieważ ſądziłem ſię nie zawſze bydz wſtanie ſwiadczenia mu tych ſamych dobrodzieyſtw, wiedząc bardzo dobrze, iżby mi za ieden Talar tyſiąc razy więcey nad tę cenę mógł chwały uiąc. To więc wſzyſtko rozważywſzy, tudzież wiadomosc od moiey Akademii zaciągnąwſzy, ułożyłem iż dwa mądre duchy nigdy iednym powietrzem życ

nic-

niemogą. Zapomniałem Ci powiedziec że w pośrzod naywiękßzych moich nieszczęśliwosci starałem się zawsze, żeby tym rozumnym, i sławą Mądrosci słynącym mężom wyznaczone pieniędze, były wypłacone, gdyż ci Filozofowie straizną zaraz wypowiadaią woynę, iak prędko worki ich nie są napełnione.

Nauka. IV.

O pomnieyszych okolicznosciach.

Chcesźli się nauczyc małym nakładem swiat cały uspokoic, posłuchay tey taiemnicy, Trzeba pozwolic zeby Twoi poddani prosto do ciebie pisali, i z tobą rozmawiac mogli, potym każ im odpisac, albo ich sam wysłuchay; tu masz sposob pisania, ktorego naywięcey zażywac powinienes: Jeżeli wszystko coscie w liscie waszym wyrazili, z prawdą się zgadza, uczynię wam Sprawiedliwosc, ale porachuycie się przeciwnie z moią gorliwoscią, iż ia żadnego oszkalowania albo Kłamstwa bez Kary nie puszczam. *Jestem Krolem waszym Fryderykiem* Przychodzi kto z skargą, słuchay go z pilnoscią, i z miną respekt w nich wzbudzaiącą, odpowiedź zas powinna byc

byc Krotka i dobra: dwa podobne listy albo odpowiedzi umnieyszą zaraz przykre te skargi, i nie tylko w Panstwie Twoim, ale daleko bardziey u obcych Dworach ziednaią Ci sławę Rzetelnosci i Sprawiedliwosci, co Krolow iest uszczęśliwieniem. Wiem moy Kochany Synowcze że dwa listy podobne, ktore w kraiach oderwanych od Francuzow w Roku 1757. na wydok wyszły, uczyniły mię w umysłach onych ludzi, Krolem nieporownanym, ludzkim, i sprawiedliwym.

Nauka V.

O Stroiu.

Gdyby moy Dziad był ieszcze 20. lat żył, bylibysmy do szczętu zginęli, bo imieniny Jego byłyby całe Krolewstwo strawiły. Ja w inszey oprocz Munduru nie chodzę sukni. Woysko moie rozumie, żebym ich moim przykładem nad innych nieiako zdawał się wynosic przez niesienie w ubiorze rozniey. Moy Ociec bardzo rozumnie uczynił, obieraiąc Kolor niebieski, bo kto chce byc bogatym, i przytym dobrze ubranym, musi się nawet szychowych galonow niegodnym sądzic.

Nau-

Nauka VI.

O Rozrywkach.

Miłość ieſt Bogiem nikogo z panowania ſwego niewyłączaiącym, a chociaż ſtrzałom iey nigdy śię nieſprzeciwiamy, nie przeſtaie iednak na tym, ale Kilkokrotnie na nas uderza. Wierz mi tedy, a nieuwodz śię tą myſlą, żebys iey kiedy nie miał śię ſprzeciwiac, bo inaczey nie będzie zwycięſtwo przy tobie. Lubo ia na iey czynnosci ktoremi zemną igrała, niemam co narzekac, przecież Ci radzę, żebys mego nieslądował przykładu, bo by z tego w dalſzym czaſie ſmutne mogły wynikac wnioſki; i powoli by twoi Namieſtnicy i Officierowie bardziey śię ſtarali o rozkoſzy niż ſławę Twoię, a nakoniec by nie tylko woyſko Twoie, ale też Regiment był iako Wilelma Henryka. Nieznmiernie Kochałem śię w polowaniu, ale naywyżſzy Lowczy Twego Dziada mnie od tego od ciągnął. Ociec moy uſtawnie mi mawiał, iż dway tylko Krolowie w Europie doſyc bogaci, po laſach ielenie gonią, ponieważ to nie ieſt przyſtoyna, żeby iak ſzlachcic polowac, gdy głowę Korona przyozdabia. Natura mię bardzo miłemi przymiotami obdarzyła; lubię bardzo dobrze i ſmaczno

iesc,

iesc, fkłonny ieſtem do wina, kawy, i wſelkiego dobrego napoiu; a iednak poddani moi wierzą, iż naywſtrzemięzliwſzym ieſtem Monarchą; ieżeli iawnie obiaduię, gotuie Kucharz Niemiecki, ieżeli zas ieſtem ſam, tedy Kucharz Francuzki czyni co tylko możnego dla mego przypodobania, przyznaię że w tym bardzo ſwiętym ieſtem; potym śię bawię bliſko łużka, ktore mi wſzelkie beſpieczenſtwo, dobrze śię upiwſzy, obiecuie.

Filozofowie dobrze i gruntownie mowią, i nauki ich zaſługuią, żeby na nie codzien dwie godziny poſwięcic, a w rzeczy ſamey coby bytnosc naſza bez nich tutay na ſwiecie była? grywam w karty zwielkim moim ukontentowaniem, ale do przegrywania niemogę śię przyzwyczaic; zwykli poſpolicie mowic, iż gra ieſt zwierciadłem duſzy, i toc to ieſt czego ia wcale ſcierpiec niemogę, ponieważ niechce żeby kto w moie mogł tym ſpoſobem zayrzec ſerce. Cieſzą i rozweſelaią mnie piękne Komedye, oſobliwie Muzyka, ale dochodzę że Operę bardzo drogo zapłacic potrzeba; przywiązanie moie do ſpiewania, i do grania na ſkrzypcach byłoby ieſzcze mocnieyſze, gdyby nie tak ſzafowania worka wyciągało. Ponieważ tedy nikt zbyt niego koſztu na ſlepo łożyc niechce, czynię, ile można, żebym przekonał o tym inſzych, iakoby rozrywki takowe pożyteczne i potrzebne były, ale ſtarży moi Generałowie pozwolic niechcą, żeby

pię-

piękna ſpiewaczka, albo Tanecznica też ſamą co oni zapłatę brały. Pokazuię Ci więc ile taki iako ia expenſowac może. Wierzay, iż zawſze ieſtem ſkłonny do namiętnosci, miłosc własna ieſt ſławą moią, wſzyſtkie moie Cnoty na pożvtku w łasnym i chciwosci się zaſadzaią. Chceſzli tedy uysc za Bohatyra, nie wzdrygay się tego wyſtępku, ieżeli zas za mądrego i roſtropnego Krola chceſz byc miany, udaway to ſztucznie.

Piąty Poranek.

Nauka o Polityce Rządu.

Polityka Rządu na trzech się zaſadza prawidłach: pierwſze ieſt, żeby się utrzymac, i przy zdarzaiącey się ſpoſobnosci Panſtwo ſwoie rozprzeſtrzenic. Drugie: żeby nie wchodzic w Traktaty chyba z ſwoim pożytkiem. Trzecie: żeby wſzyſtkim byc ſtraſznym, i ſłuchanym od wſzyſtkich chocby i w nayprzykrzeyſzych okolicznosciach.

Pierwſze Prawidło.

Zoſtawſzy Panem Tronu, przetrząſſem pozoſtałe po Oycu dziedzictwo, i iego goſpodarſtwo nieporownane było mi pobudką wielkich układania zamyſłow. W Krotce potym zgromadziwſzy woyſko wglądałem w ſpoſob ich muſztry, lecz znalazłem ich doſtatecznie wycwiczonych. Po odprawioney muſztrze znowu roztrząſałem otrzymaną ſpuscisnę po Oycu, i tyle z niey wziąłem, iż woyſko moie podwoic mogłem. Gdym więc moc moię na dwoynaſob powiękſzoną widział, wnioſek ieſt naturalny, iż nie przeſtałem na tym, com iuż poſiadał, ale poſtanowiłem u mnie, iż z pierwſzey zdarzaiącey śię ſpoſobnosci pożytkowac zechcę. Muſztrowałem tym czałem nieuſtawnie woyſko moie, i czyniłem ile możnosci, żeby cała Europa na tryb moy woienny oczy ſwoie obrociła. Co rok odnowiłem i powiękſzyłem woyſko, a nakoniec doſtąpiłem celu ſwego. Zoſtałem wzorem wſzyſtkim Mocarſtwom, i ſwiat cały miał śię za zgubiony, gdyby głowę, ręce, i nogi trybem Pruſkim nie umiał obracac. Ztąd tak żołnierze, iako i Officierowie myſleli iż dwa razy więcey od inſzych ważą, widząc iż ich wſzyscy naſladuią. Gdy iuż woyſko moie

pierw-

pierwszenstwo nad wszystkiemi inszemi otrzymało, zatrudniałem się iedynie dochodzeniem i układaniem pretensyi, ktore do iednego lub drugiego Kraiu uczynic zamyslałem.

Cztery były głowne Kraie, na ktore oczy moie obrociłem: Sląsk, Prusy Polskie, Geldrya Hollenderska i Pomerania Szwedzka. Naprzod nad wszystkie insze obrałem Sląsk, ponieważ Kray ten usilnosci moiey naygodnieyszym osądziłem, osobliwie gdy mi się ieszcze do tego pomyslne zdarzyły okolicznosci, czasowi zatym zostawiłem starannosc innszyzh moich układow uskutecznienie. Niechcę tu przytoczyc ważnosc pretensyi moich do tego Kraiu, ktore przez Krasomowcę głownego swiatu na ten czas ogłosiłem; Cesarzowa sprzeciwiła się im przez swoich mowcow, nakoniec sprawę kulami, armatami, szablami zakonczylismy. Lecz powracaiąc do tamecznych okolicznosci, słuchay iak mi się zdarzyły. Francuz chciał tegoż samego czasu wyrwac Domowi Austryackiemu Koronę Cesarską, ia domagałem się tegoż samego; Francuz chciał niektorych włosci we Włoszech, iam się z tego mocno cieszył, ponieważ to nie inaczey tylko Kosztem Krolowy mogło do skutku byc przyprowadzone, a nakoniec Francuz uroił sobie w głowie ku Widniowi ciągnąc, i tam też ia ich chciałem oczekiwac, żebym został Panem Sląska.

Miey tedy zawſze doſyc pieniędzy moy Kochany Synowcze, oczekuy zdarzaiące śię okolicznosci, i możeſz byc pewny, iż nie tylko Panſtwo Twoie utrzymaſz, ale też nieuchybnym ſpoſobem powiękſzyſz. Jeſt to bardzo podła Polityka, na tym śię zaſadzac zdaniu, iż, przyprowadziwſzy Panſtwo ſwoie do pewnego ſtopnia, nie trzeba więcey myſlec o iego powiękſzeniu, i że rownoważnosc Każdemu Mocarſtwu ſwoy kąt wyznaczyła. Przypominam ſobie wprawdzie, iż chciwosc Ludwika czternaſtego Krola Francuzkiego, ledwie go nie ogołociła z Panſtwa, w żywey ieſzcze tkwią mi pamięci wſzyſtkie nieſpokoynosci, ktorych mnie znowu moia chciwosc nabawiła; lecz wiem i to dobrze, że w pośrzod naywiękſzych nieſzczęſliwosci Francya przyznała Koronę, i wſzyſtkie od niey dobyte Kraie dla ſiebie zatrzymała; wſzakże i ſam ſwiadkiem ieſteś tego, iż pomiędzy naygwałtownieyſzemi upadkiem mi grożącemi burzami, nigdy nic nie utraciłem.

Wſzyſtko tedy zawiſło iedynie od okolicznosci i chęci tego, ktory wziąsc pragnie. Niepodobna wierzyc, lecz między nami tylko mowiąc moy Kochany Synowcze, iak rzecz ieſt wielkiey wagi dla Krola i Panſtwa, częſto od zwyczayney drogi odſtępowac, i niewiadomemi isc ſcieſzkami, i ponieważ przez nadzwyczayne tylko rzeczy na wzgląd i dobre imię zarabiamy.

Rowno-

Rownoważnosc iest to słowo, ktore wszystkich ludzi pod iarzmo pociągnęło, ponieważ mniemano, iż ta każdemu pewne siedlisko wyznacza, z tym wszystkim iednak, tylko iest słowem. Cała Europa iest to Familią dobremi i złemi bracią Pomieszana; mowię ieszcze więcey moy Kochany Synowcze, w ten czas dopiero może kto stac się wielkim, gdy tym prawidłem pogardza. Patrz na Anglikow, iak zamknęli obszerne swiatowe morze, szumny ten żywioł bez ich pozwolenia ledwie inszego imie pławic okrętu. Z tego wynika, iż zawsze trzeba byc odważnym, i myslec iż wszystko domnie należec może; lecz bądz ostrożny, żebys nie nad to wiele prożney chciwosci twoich pozwolił; a osobliwie utrzymuy zawsze przy Dworze Twoim dwoch albo trzech Krasomowcow, ktorym zlecay całą staranność Twego przed swiatem usprawiedliwienia się.

42

Drugie Prawidło.

Obowiązac się, i wchodźic z pożytkiem w przymierza, iest to Regułą Państw, nie obowięzuiącą iednak żadney mocy, żeby ie nie zrywac przy zdarzaiących się okolicznosciach, gdy szkodliwemi byc zaczynaią. W pierwszey

moiey woynie z Krolową opusciłem Francuzow przy Pradze, ponieważ zato nabyłem Sląſk, chociaż bym im aż do Paryża był towarzyſzył, nigdy bym tyle nie był pozyſkał. Po kilku leciech związałem śię znowu z niemi, ponieważ chciałem Czechy opanowac, a iako Mocarſtwo to ſobie zachowałem dla przypadkow potrzeby, tak go potym wcale zaniedbałem, chcąc śię do inſzego przybliżyc, ktore mi więcey obiecywac może. Ggdy Pruſy moy Kochany Synowcze, do ſwego przyidą ſzczęſliwosci ſtopnia, w ten czas będzie można wiary i ſłowa dotrzymac, bo to tylko wielkim Mocarſtwom i małym Xiążętom ieſt właściwe. Mowiłem iuż Tobie Kochany Synowcze, iż ten ktory wymawia to ſłowo Polityka, ledwie nie zawſze chce mowic Filuterya, i to ieſt ſzczerą prawdą. Z tym wſzyſtkim znaydzieſz ludzi, ktorzy rzetelnosc ieſzcze na niey zaſadzaią i dotrzymuią, naſladuiąc pewne prawidła ſkromnosci i ſwiątobliwosci. Ztąd ſwemi Poſłami na wſzyſtko śię możeſz odważyc. Jam takowych znalazł, ktorzy mi wierną uſługę przyrzekli, ażeby iednak domacac śię u nich ſekretu, byliby kieſzenie krolewſkie zupełnie wytrząsneli. Ty oſobliwie trzymay śię owych, ktorzy śię zdatnemi, bez ſumienia czyniącemi, albo przynaymniey oboiętnemi. Podobnieſz nie złe uczyniſz, niektorych Politycznych lekarzow, y ſzloſarzow przy ſobie zawſze trzymaiąc, bo ci nie raz mogą byc bardzo pożytecznemi,

smi, ia z doſwiadczenia wiem, czego ſobie po nich obiecywac można.

Trzecie Prawidło.

Zeby byc ſtraſznym, i ſłuchanym od wſzyſtkich, ieſt to dopełnieniem wielkiey Polityki, tego konca dwiema ſrzodkami doſtąpic można, Pierwſzym ieſt moc czynna ſprawuiąca nadzieię wſpomożenia śię drugim, żeby śię tym, co śię ma, dobrze ſzafowac umiec. My wpierwſzym przypadku śię nie znayduiemy, przeto uſilnie ſtarałem śię, żeby śię w drugim pomiescie. Znayduią śię Mocarſtwa ktore mniemaią, iż potrzeba zawſze Poſelſtwo z wielką paradą wyſłac, a iednak nie wiedział Richelieu w Widniu iakie nad Francuzami wiſi nieſzęscie, ponieważ Auſtryacy cały Narod mieli za tak nierozumny, iak tych, ktorych przed ſobą widzieli narod cały wyobrażaiących.

Co śię mnie tycze, ieſtem tego zdania, iż więcey zawiſło na wybornym ſpoſobie ktorym Poſeł za Panem ſwoim mowi, niż na przednim cugu koni, albo inſzych wſpaniałosciach, i tać to ieſt przyczyna, dla ktorey niechcę Poſła miec, ale tylko Ablegata. Bo ile do tego, to pierw-

ſzemn ciężko zadoſyc uczynic, poniewaź potrzeba męża wyſokiego urodzenia, bardzo bogatego, i na Polityce z gruntu znaiącego ſię, Ablegatowi zas to tylko oſtatnie ieſt potrzebne. Tego więc trzymaiąc ſię prawidła, co rok znaczną ſummę pieniędzy przy ſporzyſz, a twoiemu żądaniu iednak zadoſyc ſię ſtanie. Mimo tego wſzyſtkiego zdarzaią ſię okolicznosci moy Kochany Synowcze, w ktorych ſię potrzeba z wſpaniałoscią pokazac, iako to gdy ſię woyna wypowiada, i znowu Traktaty zawieraią, albo w okolicznosciach ſlubnych, lecz te Poſelſtwą za nadzwyczayne miane byc powinny.

Zeby ſąſiadom ſwoim oczy zaſlępic, przyday poſtępkom Twoim zawſze pewną ozdobę, oſobliwie żeby nikt w Kraiu Twoim nie niepiſał, chyba że wſzyſtko co czyniſz wychwala, nie dopraſzay ſię niczego z łagodnoscią, ale domagay ſię raczey z ſurowoſcią. Jeżeli Ci kto ſłowa nie dotrzymuie, odłoż zemſtę do czaſu, w ktorym zupełne ſobie uczynic potrafiſz zadoſyc uczynienie. Nade wſzyſtko nigdy ſię nie obawiay przygotowania przeciw Tobie, albo układu odebrania ſwego. Bo to ſię z ſławą Twoią nie zgadza, i w poddanych ſprawic może boiazn, na ktorych zwyczaynie ciężar cały ſpada, co iednak nieomylne ieſt Prawidło.

Wſzyscy Twoi Sąſiedzi powinni byc przekonani, iako by Tobie wſzyſtko wiadomo było,

i że

ſi że Cię nie w podziwienie wprawic niemoże, a przed wſzyſtkim coby im tę myſl, że im ſtraſzny ieſteś, iako ktory dla ſiebie inſzego nie zna celu, tylko chwałę i ſławę nieſmiertelną. To zas tak uday, iakbys wolał dwa utracic Krolewſtwa, niż od Potomkow byc wyſzydzonym. Jako tedy takowe zdania trudniey ieſt miec ludziom poſpolitym, tak pewna, iż naywięcey ludzi tym poruſzonych, i ozywionych bywa, i toc to ieſt, co na ſwiecie iedynie naywiękſzych Monarchow wzmacnia.

Gdy obcy do Dworu Twego przybędzie, bądz bardzo ludzkim ku niemu, i ſtaray śię trzymac go zawſze przy boku Twoim, bo tym ſpoſobem ukryieſz przed nim błędy w Rządzie przytrafiące śię. Jeżeli ieſt woyſkowy, niech Guardya Twoia przed nim śię muſztruie, ale żeby nikt tylko Ty ſam Kommenderował. Jeżeli to ieſt głowa mądra, Wierſzopis albo Kraſomowca, ktory kśiążki wydawał, uśiłuy zeby one na ſtole Twoim leżące widział. Jeżeli ieſt kupiec bogaty, ſłuchay go zdobrocią, pochlebiay mu, i czyn co możeſz, zeby w kraiu Twoim oſiadł.

K O N I E C.

Zbior Materyi zawieraią czych śię w Porankach.